

Секція 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МАТЕМАТИКИ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ

Ірина Авраменко

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

ira.avramenko.92@mail.ru

Науковий керівник – О.В.Семеніхіна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СЕРЕДОВИЩА GEOGEBRA ПРИ РОЗВ'ЯЗУВАННІ ЗАДАЧ НА ЕКСТРЕМУМ

Формування умінь розв'язувати задачі на екстремум за допомогою похідної є одним із важливих завдань вивчення початків аналізу у старшій школі. Багато задач геометричного змісту є типовими задачами на екстремум. У цих задачах при виконанні певних умов треба знайти найбільше або найменше значення певної геометричної величини (периметра, площі, об'єму). Кожній з цих величин можна поставити у відповідність певну формулу (іноді не одну), яка виражає шукану величину як функцію інших величин. Проте сама функція в готовому вигляді не дається. Її треба визначити з умов задачі. Часто за умовами задачі можна побудувати функцію не однієї змінної, а двох. Тоді, застосувавши відомі геометричні теореми, одну з цих змінних виключають [3, с. 47].

Є чимало елементарних, досить простих і наочних, а іноді штучних, способів розв'язання задачі на екстремум. Проте використання апарату диференціального числення дає універсальний спосіб розв'язування задач такого типу:

- 1) вибір незалежної змінної і визначення множини її значень;
- 2) побудова функції, яка описує ту геометричну величину, екстремальне значення якої треба знайти;
- 3) відшукування критичних точок цієї функції і аналіз тих, які належать області визначення функції;
- 4) з'ясування характеру екстремуму функції в цих точках;
- 5) обчислення значень функції в цих точках і на кінцях відрізка області визначення з подальшим вибором найбільшого або найменшого з них.

Якщо неперервна функція диференційовна в інтервалі і має єдиний екстремум, то у випадку максимуму це буде її найбільше значення, а у випадку мінімуму – найменше [2].

Розглянемо приклад. З усіх прямокутних трикутників із заданою гіпотенузою c знайти той, у якого площа найбільша (рис. 1).

Розв'язання.

Якщо позначити через x і y катети трикутника, то з теореми Піфагора $y = \sqrt{c^2 - x^2}$, і площа трикутника, виражена через змінну x , буде мати вигляд $S(x) = \frac{1}{2}x\sqrt{c^2 - x^2}$.

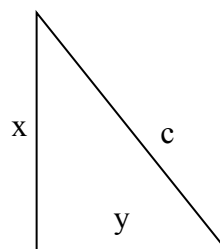

Рис. 1

Оскільки площа – невід’ємна величина, областю визначення функції $S(x)$ є відрізок $[0, c]$. Знайдемо похідну функції $S(x)$:

$$S'(x) = \left(\frac{x}{2} \sqrt{c^2 - x^2} \right)' = \frac{\sqrt{c^2 - x^2}}{2} + \frac{x(-2x)}{2\sqrt{c^2 - x^2}} = \frac{c^2 - x^2 - x^2}{2\sqrt{c^2 - x^2}} = \frac{c^2 - 2x^2}{2\sqrt{c^2 - x^2}},$$

$$\frac{c^2 - 2x^2}{2\sqrt{c^2 - x^2}} = 0 \Rightarrow x_1 = \frac{c}{\sqrt{2}}, x_2 = -\frac{c}{\sqrt{2}}$$

Змісту задачі відповідає лише одна з цих точок: $\frac{c}{\sqrt{2}}$. З виразу похідної видно, що

$S'(x) > 0$ при $x < \frac{c}{\sqrt{2}}$, $S'(x) < 0$ при $x > \frac{c}{\sqrt{2}}$. А це означає, що $\frac{c}{\sqrt{2}}$ є точкою максимуму

функції $S(x)$, причому $S\left(\frac{c}{\sqrt{2}}\right) = \frac{c^2}{4}$. Крім того, $S(0) = S(c) = 0$, тому $S(x)$ у точці

$\frac{c}{\sqrt{2}}$ набуває найбільшого значення. Але при $x = \frac{c}{\sqrt{2}}$, другий катет $y = \frac{c}{\sqrt{2}}$, а це означає, що трикутник рівнобедрений.

Іншими словами, з усіх прямокутних трикутників із заданою гіпотенузою рівнобедрений має найбільшу площу.

Але, як показує практика, використання елементів диференціального числення при розв’язуванні задач на екстремум часто є складним, тому пропонуємо використати інший підхід і емпіричним способом одержати описаний результат. Для цього скористаємося спеціалізованими інформаційними засобами.

На сучасному етапі розвитку суспільства розроблено значну кількість програмних засобів, орієнтованих на підтримку вивчення математики. Ці засоби активізують навчально-пізнавальну діяльність учнів, підвищують інтерес дітей до вивчення математики. Вони забезпечують більшу повноту засвоєння матеріалу, триваліше його запам’ятовування і глибше розуміння. До таких засобів можна віднести програми динамічної математики, такі як GRAN1, GRAN-2D, GRAN-3D, DG, GeoGebra тощо [4;5;7]. Ми зупинилися на вільно поширюваному середовищі GeoGebra, яке дає змогу реалізувати ще один підхід до розв’язування багатьох практичних задач на екстремум, який пов’язано з використанням таблиць значення функції та динамічним слідом точки.

Задамо параметр c у межах від 0 до 3. На довільній прямій відкладемо відрізок довжини c – це буде гіпотенуза наших прямокутних трикутників. Потім побудуємо коло з діаметром c , тоді усі трикутники зі стороною-діаметром і вершиною на колі будуть прямокутними. Візьмемо довільну точку на колі та інструментом *Многоугольник* побудуємо трикутник. Інструментами *Площадь* і *Расстояние* или *длина* будемо фіксувати площу та довжини сторін трикутника. Для знайдених довжин і площі та фіксованого параметра c через контекстне меню замовимо послугу *Запись в таблицу*, попередньо обравши полотно таблиць (рис. 2).

При зміні положення вершини прямого кута трикутника і фіксованому c спостерігаємо значення довжин сторін трикутника і відповідного їм значення площі. Найбільша площа трикутника при $c = 3$ відповідає однаковим сторонам-катетам і дорівнює 9см (рис. 2). При $c = 1,5$, $c = 2$ та інших фіксованих c маємо подібні висновки, тому справедливим буде припущення, що з усіх прямокутних трикутників із заданою гіпотенузою найбільша площа буде у рівнобедреному трикутнику (рис.3-4).

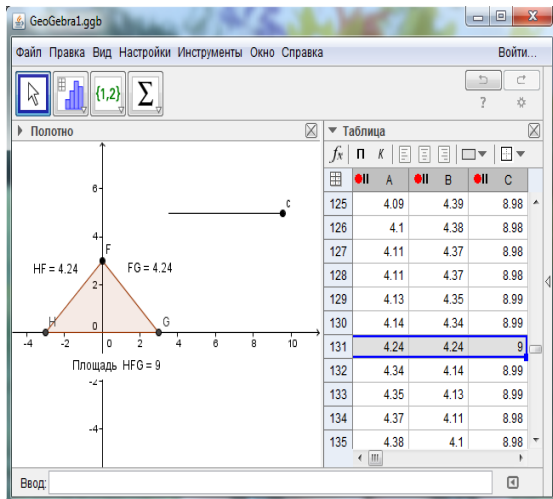

Рис. 2

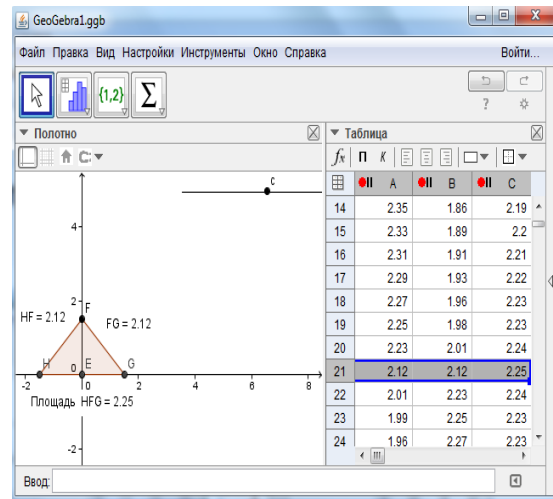

Рис. 3

Можливий і інший підхід до розв’язування цієї задачі пов’язаний з використанням інструментів *Локус* або *Оставлять след*.

Для цього після побудови трикутника, побудуємо точку L з координатами $\left(\sqrt{c^2 - x^2}, \frac{1}{2}x\sqrt{c^2 - x^2}\right)$, де $\sqrt{c^2 - x^2}$ – сторона трикутника, а $\frac{1}{2}x\sqrt{c^2 - x^2}$ – значення площі, та замовимо для цієї точки послугу *Оставить след*. При зміні положення вершини F , яка рухається по колу, на екрані залишається слід, який описує криву, схожу на параболу (рис. 5). Максимум досягається, коли точка F лежить на Oy , а це означає, що трикутник буде рівнобедреним. Такий висновок знову можна зробити для будь-яких значень параметра c .

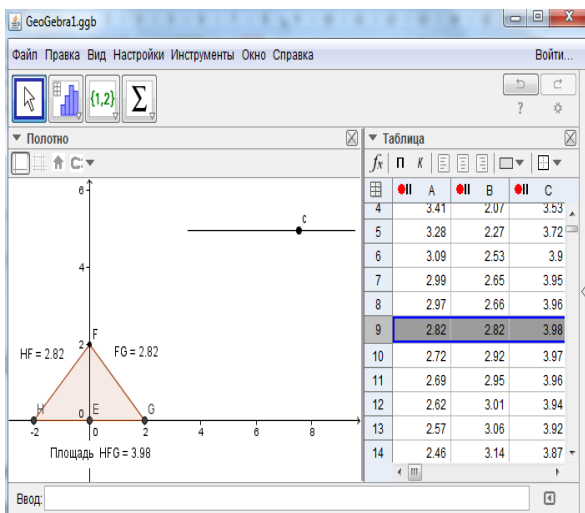

Рис. 4

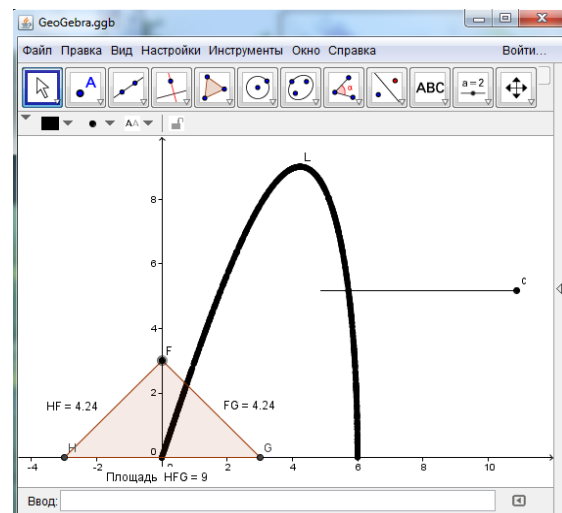

Рис. 5

Розв’язування задач такого типу з одного боку знайомить учнів з спеціалізованими середовищами математичного спрямування GeoGebra та шляхами його використання в розв’язанні математичних задач, а з іншого боку дозволяє емпіричним шляхом одержати результат, який раніше можна було одержати лише аналітично.

Застосування описаного підходу дозволяє вчителю математики одночасно підвищити зацікавленість у вивченні математики і сприяти накопиченню в учнів емпіричного досвіду розв'язування математичних задач та інтуїції [6].

Список використаних джерел

1. Динамічне геометричне середовище GeoGebra [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://te.zavantag.com/docs/1040/index-31012-1.html?page=3>
2. Задачі на екстремум в планіметрії та стереометрії [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: http://5ka.at.ua/load/matematika/zadachi_na_ekstremum_v_planimetriji_ta_stereometriji_referat/36-1-0-11967
3. Мельник В. Геометричні задачі на екстремуми / В. Мельник // Математика в школі. – 2000. – № 4. – С. 56.
4. Застосування комп'ютера при вивченні математики: [навчальний посібник] / Семеніхіна О.В., Друшляк М.Г. – Суми, 2014. – 179 с. (електронний ресурс)
5. Семеніхіна О.В., Друшляк М.Г. Комп'ютерні інструменти програм динамічної математики і методичні проблеми їх використання [Електронний ресурс] / Семеніхіна Олена Володимирівна, Друшляк Марина Григорівна // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – Том 42, № 4. – С. 109-117. – Режим доступу: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1055/813#.VDPbk2d_vE4
6. Семеніхіна О.В., Друшляк М.Г. Створення власних комп'ютерних інструментів у середовищах динамічної математики / Олена Семеніхіна, Марина Друшляк // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2014. – №5. – С. 60-69.
7. Elena Semenikhina, Marina Drushlyak. Computer Mathematical Tools: Practical Experience of Learning to use them // European Journal of Contemporary Education. – 2014. – Vol.(9), № 3. – Pp. 175-183.

Анотація. Авраменко І. Особливості використання середовища GeoGebra при розв'язуванні задач на екстремум.

У роботі на прикладі продемонстровано емпіричний підхід до розв'язування задач на екстремум та із застосуванням середовища GeoGebra. При цьому використано полотно таблиць та інструмент Динамічний слід.

Ключові слова: задачі на екстремум, динамічна геометрія, середовище GeoGebra.

Summary. Avramenko I. Features of GeoGebra in solving environmental problems on extreme.

In this paper demonstrated empirical approach to solving task of extremum and application environment GeoGebra. Used canvas of tables and tool Dynamic track.

Keywords: problem on the extreme, dynamic geometry environment GeoGebra.